

Beyliklerinde Cami ve Mescitler, İstanbul 1958, s. 100-103; Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, Ankara 1977, s. 39-40; a.m.f., *Türk Sanatı*, Ankara 1990, s. 345-346; Hakkı Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1999, s. 32-66; *Akdeniz'de İslâm Sanatı-Erken Osmanlı Sanatı-Beyliklerin Mirası* (haz. Gönül Öney), İstanbul 1999, s. 86-88; Keşfi Karadaşman, *Manisa Tarihi Eser ve Kitabeleri*, Manisa, ts., s. 2-6; Nusret Köklü, "Saruhanlılar Devrinde Manisa (4)", *Manisa*, sy. 7 (1984), s. 7-11.

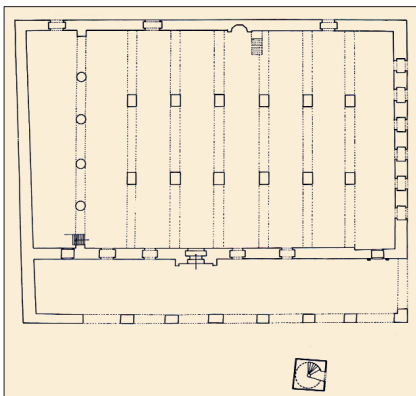

M. BAHA TANMAN

Maraş Ulucamii. Câmî-i Atîk, Câmî-i Kebîr, Süleyman Bey Camii, Alâüddeve Bey Camii isimleriyle de anılır. Yapının esası, Dulkadıroğulları Beyliği döneminde Süleyman Bey tarafından 846-858 (1442-1454) yılları arasında yaptırılmış, daha sonra oğlu Alâüddeve Bozkurt Bey zamanında 907'de (1501-1502) tamir edilmiştir. Buna ait kitâbe taçkapı üzerinde yer almaktadır. Camiyle ilgili 906 (1500), 2 Receb 911 (29 Kasım 1505) ve 14 Muharrem 916 (23 Nisan 1510) tarihli vakfiyeler bulunmaktadır. Çarşıda çıkan bir yangın neticesinde zarar gören cami 1194'te (1780) onarılmış, 1270 (1853-54), 1314 (1897), 1945 ve sonrasında da çeşitli onarımlar geçirmiştir. 1275'te (1858-59) inşa edilen muvakkithâne 1945 yılında yıkılmıştır.

Enine dikdörtgen alanda mihraba dik yedi nefli plana sahip olan caminin kuzeyinde son cemaat yeri ve camiden ayrı bir minaresi mevcuttur. Yapının önündeki çarpık planlı avlu yakın zamanda ortaya çıkmıştır. Pâyelerin taşıdığı sivri kemerli açıklıklı son cemaat yerinde açıklıklar ceme-kânla kapatılmıştır. Sola kaydırılan ve mihrap

Maraş Ulucamii'nin planı

Maraş
Ulucamii

rap ekseninde bulunmayan kapı diğer açıklıklardan daha yüksek tutulmuş, altta basık kemerli açıklıklı, üstte basık kemerli ve üçgen alınlıklı biçimde düzenlenmiştir. Önceleri ahşap kirişli toprak damla örtülen son cemaat yeri ahşap tavanlı ve kiremit çatılı yapılmıştır. Tavandaki ahşap kirişlerde ve etek kısmında kalem işi süslemeler vardır. Düzgün kesme taşın kullanıldığı köşeleri sütunçelerle yumuşatılan taçkapı yüksektir ve sivri kaş kemer altında mukarnaslı yaşımadır. Üstte iki satır halinde 907 tarihli tamir kitâbesi görülmektedir. Mukarnasın altında iki kartuş içinde kelime-i tevhid yazısı ve arada esmâ-i hüsnâdan meydana gelen düğümlü madalyonlu bir düzenleme yer almaktadır.

Moloz taş malzemeyle inşa edilen camide yer yer kesme taş malzeme de kullanılmıştır. Beden duvarlarında bulunan ahşap hatıllar cephede hareketliliği sağlamakta, pencerelerin alt ve üst lentolarını oluşturmaktadır. Beden duvarlarındaki dikdörtgen açıklıklı pencereler eğimli araziden dolayı doğu yönünde bir, diğer cephelerde altlı üstlü iki sıra halindedir. Batı ve doğu pencerelerde süslemeli metal şebekeler dikkat çekicidir. Harimde nefler dikdörtgen kesitli iki sıra kesme taş pâyeye oturan sivri kemerlerle ayrılmaktadır. Neflerin üstü içten ahşap tavanla, dıştan kiremit kaplı meyilli bir çatıyla örtülüdür. Harim mekânının ortasında enine dikdörtgen bir alanda yükseltilmiş, bol pencereli ikinci bir çatı yer almaktadır. Doğu yönünde eğimli araziden kazanılan, harimden 3 m. kadar yüksekteki hafif çarpık planlı mahfil bodur sütunlara oturan beş sivri kemerli açıklıklı olarak düzenlenmiştir. Bey mahfilî şeklinde düzenlendiği tahmin edilen bu bölüme doğu

cephesinin kuzey köşesinde açılan bir kapıdan ve harimin kuzeydoğu köşesindeki merdivenlerle ulaşılmaktadır.

Alçı mihrap mukarnaslı bir çerçeve ile sınırlanmış olup mukarnaslı kavsaralıdır. Mihrap nişinde sivri kemerli üç küçük niş görülür. Yapının orijinal ahşap minberi XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki yangında zarar görmüş, sadece iki parçası günümüze ulaşmıştır. Kitâbesine göre 1317 (1899-1900) yılında Muhammed Esad tarafından yaptırılan bugünkü minber ceviz ağacındandır ve sedef kakmalıdır. Harimin kuzey duvarında taçkapının batı tarafında yer alan müezzin mahfilî ile harimin batı tarafında boydan boya uzanan mahfil önceleri ahşapken yakın zamanda betonla yeniden yapılmıştır. Son cemaat yerindeki kapıdan ulaşılan batıdaki mahfilin 1194 onarımında inşa edildiği kapı üzerindeki kitâbesinde belirtilmektedir. Son cemaat yeri önünde yapıdan bağımsız konumdaki kesme taş minare kare bir kaidede üzerinde altta sekizgen, ortada silindirik ve üstte onikigen gövdelidir. Şerefeye altı stilize mukarnaslı ve rozetlidir. Her cephede rozetlerin arasında mavi-beyaz renkte sır altı tekniğinde tabaklar mevcuttur. Taş korkuluklar kırık kemerli ikişer nişle süslenmiş olup üstlerinde geometrik ajurlu ahşap şebekeler bulunmakta, şebekeler arasındaki ahşap dikmeler üstteki çatıyı taşımaktadır. Minarenin alt kısmı orijinal olmakla birlikte onikigen kesitli üst kısmı ve yukarısı 1264 (1848) yılında yeniden inşa edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, *Defter*, nr. 590, s. 106, sıra nr. 98; *Defter*, nr. 608, s. 78, sıra nr. 94; *Defter*, nr. 1966, s. 150, sıra nr. 166; Hamza Gündoğdu, *Dulkadırlı Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986, s. 37-41; a.m.f., "Dulkadırlı Cami Minareleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu: 6-8 Mayıs 2004*, İstanbul 2005,

ULUCAMİ

II, 778-779; Yaşar Baş – Rahmi Tekin, *Maraş Vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi)*, Konya 2007, s. 83-92; Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46*, Ankara 2007, I, 289-318; M. Zafer Bayburtluoğlu, "Kahraman Maraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı", *VD*, sy. 10 (1973), s. 237-241; İbrahim Solak, "916 H./1510 M. Tarihli Alaüddeve Bey Vakfıyesi", *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 15, Konya 2006, s. 523-537.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

Mardin Ulucamii. On altı değişik kitâbe taşımasına ve hakkında hayli bilgi bulunmasına rağmen inşa tarihi tam olarak aydınlanmamıştır. Minarenin kaidesinde 572'de (1176-77) Diyarbekir Meliki II. Kutbüddin İlgazi tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Caminin doğusunda avlu duvarı üzerindeki kitâbede ise 582 (1186) tarihi ile Artuklular'dan Hüsâmeddin Yavlak Arslan'ın adı geçmektedir. Başka bir yapıdan getirildiği sanılan Selçuklu dönemine ait kitâbe parçası dışındaki diğer kitâbeler daha sonraki tamirlerle ilgilidir. 803'teki (1400-1401) Timur istilâsında zarar gören ve bir minaresi yıkılan yapı Akkoyunlu ve Memlükler zamanında onarılmış, Osmanlı döneminde 1178 (1764-65), 1287 (1870), 1303 (1886) ve 1306 (1889) yıllarında yenilenmiştir. Bugünkü durumunu 1967-1968'de alan caminin XII. yüzyılın son çeyreğinde yapıldığı kabul edilir.

Çarşı içindeki yapılar arasında kalan cami, kuzeyinde revaklı avlusu bulunan mihraba paralel üç nefli, dikdörtgen planlı bir şemaya sahiptir. Meyilli arazi üzerinde kurulduğundan kible yönü doldurularak önü dört payanda ile desteklenen duvarla takviye edilmiştir. Avluya doğudan ve batıdan iki kapıyla girilmektedir. Sade mimariyle ele alınan kapı açıklığının ardından eyvan biçiminde ve birer sivri kemerle avluya açılan çapraz tonozlu mekânlara ge-

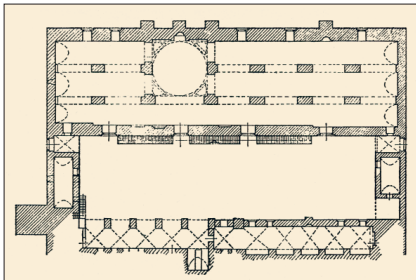
Mardin Ulucamii

çilir. Avlunun etrafında sıralanan değişik plan ve mimaride yapılar farklı zamanlarda ortaya çıkmıştır. İlk yapıda avluyu üç taraftan çeviren revaklı ve iki katlı mekânlar mevcuttu. Ancak doğu ve batı kanatları sonradan tek beşik tonozlu odalar şeklinde düzenlenmiştir. Doğudaki bölüm kuzeyde minare kaidesine kadar uzanmakta ve ortadan bir kapıyla avluya açılmaktadır. Cephede on üç satırlık nesih kitâbe ile duvarın her iki yüzünde konsolları birleştiren küçük kaş kemerli bir saçak frizi dikkati çeker. Kuzey köşesinde minarenin kaidesine çıkılan taş bir merdiven vardır. Batıdaki mekânın kuzeyine küçük bir eyvan açılmış, eyvanın önü zamanla örülerek iki katlı hale getirilmiş ve müftülük binası olarak kullanılmıştır. Avlunun kuzeyinde pâyve ve kemerlere yaslanan çapraz tonozlu bir revak arkasında sıralanan hücreler yer almaktadır. Kubbeli ana mekânın karşısında içinde selsebili olan küçük bir eyvan bulunmaktadır. Şadırvanın arkasında Osmanlı dönemi onarımını gösteren yedi satırlık kitâbe mevcuttur. Eyvanın batısından itibaren revakların önü kapatılarak Şâfiiler mescidi haline getirilmiştir. Eyvanın bitişiğindeki sivri kemerli bir kapıyla girilen mescidin batıya doğru kaymış ve dışa taşırılmış yarım daire plan-

lı mihrap nişi ile avluya bakan beş penceresi vardır. Mescid ve revaklı bölümün üzeri ikinci kat odaları şeklinde değişik amaçlarda kullanılmaktadır.

Caminin harim kısmına avludan dört kapıyla geçilmektedir. Kuzey duvarının kapılar arasında kalan bölümü yarı yükseklikte ikinci bir duvarla kaplanmış, kapı kemerleri de son tamirde camekânla kapatılmıştır. Düz taş örgülü kuzey cephesinde ana giriş mekânlarına bakan iki pencere ile ortada sathî mihrap nişi yer alır. Her iki pencerenin yanında Akkoyunlu dönemine ait sekiz ve onar satırlık nesih kitâbeler bulunmaktadır. Dikdörtgen kesitli kalın pâyelerle mihraba paralel üç nef ayrılan harimin sivri kemerlerle yükseltile iç mekânı beşik tonozludur. Kible duvarında beş pencere görülen yapıda mevcut olmayan asıl mihrap önü iki nef genişliğinde bir kubbeyle örtülmüştür. "T" şeklinde dört pâyve ile kible duvarına yaslanan tromp geçişli kubbe kuzeyde tek, yanlarda ikişer kemerle desteklenmiştir. Dört pencere sekizgen kasnak üzerinde yer alan kubbe dıştan dilimli bir forma sahiptir. Caminin ana mihrabı derin oyulmuş iki kademeli yüksek bir niş şeklinde düzenlenmiştir. Üzeri geç döneme ait kalem işi bitki süslemeli sivri kemerle çevrilen birinci kademeyi yine sivri kemerli ve istirdide yivli kavsaraya sahip ikincisi takip eder. En dışta, testere dişi motifli iki dizile sınırlanan dikdörtgen çerçeve ile üzerindeki üçgen alınlık ve çelenk motifli alışılmamış bir mihrap kompozisyonu sergilemektedir. Artuklu dönemi mihrabı bu garip süslemelerle yok edilmiştir. Daha uzun olan batı kanadındaki ikinci mihrap da yarım daire planlı nişle geç dönemden kalmadır. Ahşap minber büyük ölçüde yenilenmiştir. Kapı çerçevesinde Artuklu Hükümdarı Dâvud'un adı yazılıdır.

Mardin Ulucamii'nin planı

Mardin Ulucamii'nin minaresi